

LEOPOLDIUS VALVATUS, EEN NIEUWE BLAASKOPVLIEG VOOR
NEDERLAND EN DUITSLAND (DIPTERA: CONOPIDAE)

Jens-Hermann Stuke, Christoph Saure & Gerard Pennards

Blaaskopvliegen zijn bijzondere insecten. De volwassen vliegen zitten vaak op bloemen en bladeren, waar ze opvallen door het gekromde achterlijf of door hun treffende gelijkenis met bepaalde wespen. De vrouwtjes zetten na een agressieve vlucht hun eieren af op wespen, hommels en andere aculeaten zoals *Halictus*, *Lasioglossum* en *Andrena*. Het achterlijfsuiteinde bevat een soort blikopener, waarmee de achterlijfssegmenten van het slachtoffer uit elkaar gewrikt worden. Dan wordt met de stevig gechitiniseerde achterlijfspunt het vlies tussen de segmenten doorgeprikt en een ei afgezet in het abdomen. De larven leven als interne parasiet in de gastheer. Recentelijk werd *Leopoldius valvatus* bij Amsterdam en Berlijn aangetroffen. Dit waren opmerkelijk genoeg de eerste vondsten uit Nederland en Duitsland. Het is nog onduidelijk of deze vondsten een recente uitbreiding van het areaal betreffen of dat de soort jarenlang over het hoofd gezien is. Het soortenaantal in Nederland komt met deze nieuwe vondst op 33.

INLEIDING

Leopoldius valvatus Kröber, 1914 is in Centraal-Europa één van de zeldzaamste blaaskopvliegen. De actuele verspreiding van deze soort wordt door Stuke & van Eck (2009) gegeven: Spanje, Tsjechië, Zwitserland, Italië en Oekraïne. Verder melden zij een twijfelachtige waarneming uit Nederland (Noord-Brabant, Veghel).

Figuur 1. *Leopoldius valvatus*, Amsterdam, Watergraafsmeer. 29.VII.2009. Foto Kees van Achterberg.
Figure 1. *Leopoldius valvatus*, Amsterdam, Watergraafsmeer. 29.VII.2009. Photo Kees van Achterberg.

NIEUWE VANGSTEN

Opvallend zijn daarom twee nieuwe waarnemingen waarmee voor het eerst het voorkomen van deze soort in Nederland en Duitsland bevestigd wordt: 1 ♀, Nederland, Amsterdam, Watergraafsmeer, Amersfoortcoördinaten 125-485 (52°21'N 4°56'E), 29.VII.2009, leg. et col. Pennards, en 1 ♀, Duitsland, Berlijn, Köpenick, Gosener Wiesen, Grasehorst, 52°24'N, 13°43'E, Malaiseval, 28.VII.-6.VIII.2008, leg. Saure, coll. Stuke. Deze twee vondsten vormen een aanmerkelijke uitbreiding van het verspreidingsgebied.

HERKENNING

Op dit moment kunnen alleen de vrouwtjes gedermineerd worden, op basis van de vorm van de theca. Dit is het vijfde buikplaatje dat is uitgegroeid tot een soort klepje en bezet is met microborstels die op de naar de achterlijfspunt gerichte zijde staan. De theca van *L. valvatus* is verschillend ten opzichte van alle andere soorten van dit Palaearctische genus (Kröber 1919 en Carles-Tolra 2000 (als *L. cabrilsensis*)). Chvála (1961) beschrijft alle andere Centraal-Europese soorten.

BIOLOGIE

Net als bij de andere *Leopoldius*-soorten is de biologie van *L. valvatus* onbekend, net als de gastheer van de larven. Waarnemingen van het gedrag van levende vliegen zijn tot nu toe onbekend.

VINDPLAATSEN

De nieuwe vindplaatsen laten zich als volgt karakteriseren: De Gosener Wiesen hebben een oppervlakte van ongeveer 400 hectare en zijn daarmee het grootste natuurgebied van Berlijn. Het is een aaneengesloten nat graslandgebied met twee droge zandeilanden. Één daarvan is de Grasehorst. Dit centraal gelegen eiland is omgeven door een netwerk van sloten en greppels en daardoor erg moeilijk toegankelijk. Het werd in de jaren 1940 beplant met grove den *Pinus sylvestris*. Verder vinden we hier berk *Betula pendula*, ratelpopulier *Populus tremula*, eiken (*Quercus robur*, *Quercus petraea*), eenstijlige meidoorn *Crataegus monogyna* en witte en zwarte els (*Alnus glutinosa*, *Alnus incana*). De overgangszone naar de natte graslanden wordt gedomineerd door struiken en kreupelhout bestaande uit wilg *Salix* spec. en vuilboom *Frangula alnus*, en door uitgebreide rietvelden (*Phragmites australis*).

De vindplaats Watergraafsmeer is een drooggelegde polder omgeven door dijken in het stadgebied van Amsterdam. Aan de oostkant van de polder ligt het Flevopark. De omgeving bestaat uit droge dijken, vijvers en sloten en verschillende weilanden en weitjes. Het hele gebied is bloemrijk. Vooral op de dijklichamen is in de zomer een keur aan bloeiende planten aanwezig, zoals gewone berenklaau *Heracleum sphondylium*. In het Flevopark zijn dichte bestanden met daslook *Allium ursinum* te vinden. *Leopoldius valvatus* werd hier op gewone berenklaau gevangen op het dijklichaam naast het Flevopark.

DISCUSSIE

Leopoldius-soorten worden maar weinig gevonden. *Leopoldius coronatus* (Rondani, 1857) is in het zuiden van Duitsland niet zeldzaam. Men vindt de soort echter vooral op vochtige plaatsen in bossen, zoals bij poelen, wagensporen en bronnen. Hier loeren ze waarschijnlijk op aculeate gastheren. Meestal worden deze plekken weinig bezocht door blaaskopvliegenverzamelaars en *L. coronatus* is dan ook relatief weinig in verzamelingen terug te vinden. Voor *L. valvatus* geldt waarschijnlijk hetzelfde. Daarbij komt nog dat alleen de vrouwtjes van deze soort te identificeren zijn. Er zijn slechts zo weinig waarnemingen dat er op dit moment niet te zeggen valt of *L. valvatus* zich heeft uitgebreid of dat de soort over het hoofd is gezien. Met de nieuwe waarnemingen wordt de oudere vondst bij Veghel minder onwaarschijnlijk, maar vooralsnog beschouwen we het als een verkeerd geëtiketteerd exemplaar.

DANKWOORD

Kees van Achterberg (NCB Naturalis) wordt bedankt voor het fotograferen van het Nederlandse exemplaar.

LITERATUUR

- Carles-Tolrá, M. 2000. *Leopoldius cabrilsensis* sp. n.: a new conopid species from Spain (Diptera, Conopidae). – Sessió conjunta d' Entomologia (ICHN-SCL) 10: 101-106.
- Chvála, M. 1961. Czechoslovak species of the subfamily Conopinae (Diptera, Conopidae). – Acta Universitatis Carolinae-Biologica 61: 103-145.
- Kröber, O. 1919. Katalog der Conopiden nebst Beschreibungen der Gattungen und Arten. – Archiv für Naturgeschichte, Abteilung A 83: 1-91.
- Stuke, J.-H. & A. van Eck 2009. Some remarkable records of Conopidae from the Netherlands (Diptera). – Studia Dipterologica 15: 275-277.

SUMMARY

Leopoldius valvatus, a new conopid fly for the Netherlands and Germany (Diptera: Conopidae)

The conopid fly *Leopoldius valvatus* has recently been found for the first time in Germany (Berlin, 2008) and the Netherlands (Amsterdam, 2009). Nothing is known about the biology of this rare, enigmatic fly. It is unclear if the species has always been overlooked or that it has expanded its range recently.

J.-H. Stuke
Roter Weg 22
D-26789 Leer (Duitsland)
jstuke@zfn.uni-bremen.de

C. Saure
Am Großen Wannsee 2
D-14109 Berlijn (Duitsland)
saure-tieroekologie@t-online.de

G. Pennards
Zangvogelweg 124
3815 DP Amersfoort
gerard_pennards@hotmail.com

